

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Логвиненко Микола Іванович

УДК 351.752.2+342.729

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ПО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПОЛІТИЧНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН
НА СВОБОДУ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ВУЛИЧНИХ ПОХОДІВ
І ДЕМОНСТРАЦІЙ**

Спеціальність 12.00.07 – теорія управління,
адміністративне право і процес, фінансове право;
інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті внутрішніх справ МВС України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор
Бандурка Олександр Маркович,
Верховна Рада України, Народний депутат.

Офіційні опоненти –

доктор юридичних наук, професор
Петков Валерій Петрович,
Кіровоградський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ, в.о.ректора

кандидат юридичних наук, професор
Негодченко Олександр Володимирович,
Юридична академія МВС України, ректор.

Провідна установа –

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, кафедра адміністративного та підприємницького права, Міністерство освіти та науки України, м. Одеса.

Захист відбудеться “30” січня 2004 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Національного університету внутрішніх справ (61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету внутрішніх справ (61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий “29” грудня 2003 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С. Мошенський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процеси демократизації сучасного суспільства, формування правової держави обумовлюють подолання відчуження індивіда від влади і власності, висування прав людини на передній план у сучасному праворозумінні, формування нової моделі правового становища особи, створення ефективного механізму реалізації основних прав і свобод громадян.

Зміни, що відбуваються в житті народу України, пробуджують високу активність та прагнення людей реально брати участь у вирішенні проблем, які торкаються їх загальних інтересів. У контексті розширення гласності, утвердження реального плюралізму думок і дій, у житті виникли такі форми політичної активності громадян: (мітинги, збори, вуличні походи, демонстрації), які вийшли за рамки традиційних уявлень про статус особи в сфері політичного життя суспільства. Але незважаючи на всю важливість саме цього різновиду політичних прав, конституційні положення про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій й дотепер належним чином не конкретизовані в поточному законодавстві, нерідко обмежуються, а то і просто порушуються. Відсутність серйозних розробок юридичного змісту і механізму реалізації зазначених політичних свобод негативно позначилося на їх законодавчому оформленні і реальному забезпеченні їх здійснення. У сучасних умовах необхідно по-новому вирішити більшість питань, пов'язаних із забезпеченням конституційних свобод зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, з діяльністю органів внутрішніх справ у процесі їх здійснення.

Актуальність дослідження визначається практичною необхідністю розробки поточного законодавства про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій у відповідності з конституційними положеннями. Практика реформування правоохоронної системи настійливо висуває потребу дослідження проблем, пов'язаних з особливостями реалізації цієї свободи в діяльності органів внутрішніх справ. Завдання, що стоять перед органами внутрішніх справ України щодо подальшого зміцнення правопорядку і законності, вимагають від їх працівників кваліфіковано, вміло і оперативно діяти за різних умов, в тому числі, і під час забезпечення проведення масових заходів. Зазначений аспект проблеми дотепер не був предметом спеціального наукового дослідження у вітчизняній правовій науці.

Нагальна необхідність узагальнення практики діяльності органів внутрішніх справ за умов проведення масових заходів вимагає ґрунтовних теоретичних висновків з приводу того, що забезпечення правопорядку під час зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій можливе лише завдяки комплексному використанню науково обґрунтованих правових, організаційних, тактичних та стратегічних принципів, форм, методів, взаємопоєднаних у своєму спрямуванні.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Робота є складовою частиною наукової програми кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності ОВС Національного університету внутрішніх справ і виконана у відповідності з п. п. 6,7 розділу I та п. п. 3,9 розділу

VII Наказу МВС України № 635 від 30 червня 2002 року “Про заходи щодо організації проведення науково дослідних робіт та впровадження їх результатів у практичну діяльність органів внутрішніх справ України” та рішення розширеного засідання колегії МВС України № 3КМ/1 від 15 травня 2001 року “Про організацію роботи органів внутрішніх справ щодо забезпечення правопорядку та громадської безпеки в державі та заходи щодо її покращення в сучасній політично-економічній та криміногенній ситуації”.

Метою дисертаційного дослідження є аналіз юридичного та соціально-політичного змісту і механізму реалізації конституційних свобод зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, зокрема їх юридичної природи, системи гарантій, вивчення місця і ролі органів внутрішніх справ у їх реалізації, внесення науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо вдосконалення нормативної бази в цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в процесі здійснення політичних свобод зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в умовах України, а також у порівняльному плані в ряді інших країн, що входять до Співдружності Незалежних Держав.

Предметом дослідження є конституційні свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, зміст, особливості, механізм їх реалізації в умовах формування правової держави, а також форми і способи забезпечення реалізації зазначених свобод у діяльності органів внутрішніх справ.

Виходячи з поставленої мети у дисертаційному дослідженні вирішуються такі основні **завдання**:

- визначення соціально-політичного і юридичного змісту конституційно-правової свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, шляхи їх розвитку;
- дослідження конкретних ознак, що відрізняють збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації і пікетування один від одного;
- з'ясування місця свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій серед інших прав, свобод і обов'язків громадян;
- дослідження системи і видів гарантій свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, напрямків їх розвитку;
- аналіз шляхів формування діючого механізму свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- здійснення наукового аналізу системи законодавства, яка регламентує проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій;
- формулювання основних пропозицій щодо розробки нового законодавства стосовно реалізації права громадян на проведення масових заходів;

- окреслення основних напрямків та організаційно-правових форм діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- дослідження основних напрямків діяльності ОВС щодо профілактики правопорушень, які вчиняються під час зборів, демонстрацій, мітингів;
- узагальнення існуючих пропозицій щодо вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо охорони громадського порядку при проведенні зазначених заходів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність методів та прийомів наукового пізнання. Для аналізу соціально-політичного змісту свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій використовувалися методи аналізу та синтезу (підрозділ 1.1). Як загальнонауковий метод використовувався системний підхід для визначення проблемних питань щодо соціально-правової характеристики зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (підрозділ 1.1, 1.2). За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.4, додатки). Методи класифікації та групування застосовувалися для виділення окремих видів масових заходів (підрозділ 1.2). За допомогою історичного методу досліджено розвиток вчення про політичні права і свободи громадян (підрозділ 1.2). Статистичні методи були використані при дослідженні юридичних засад свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (підрозділ 1.2). Компаративний метод та метод документального аналізу використовувалися для вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства щодо забезпечення права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (підрозділ 2.2, додатки).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці, розробки фахівців в галузі конституційного права, адміністративного права, кримінології, соціології, теорії управління.

Авер'янова В.Б., Бандурки О.М., Бахраха Д.М., Битяка Ю.П., Бугайчука К.Л., Васильєва А.С., Витрука М.В., Герасименка Є.С., Голосніченка І.П., Додіна І.В., Ємельянова Б.М., Єропкина М.І., Ігошева К.Є., Ківалова С.В., Ключніченко О.П., Колпакова В.К., Комарова С.А., Комзюка А.Т., Коренєва Д.П., Кудрявцева В.М., Остапенка О.І., Павловського Р.С., Петкова В.П., Поліщука В.Г., Попова Л.Л., Самощенко І.С., Скакун О.Ф., Скуратова Ю.І., Тихомірова Ю.О., Юсупова В.А та інших.

Нормативною основою роботи є Конституція України, міжнародно-правові акти, Закони України, акти президента та Кабінету Міністрів України, а також нормативно правові акти міністерств та відомств України, які регулюють питання реалізації громадянами права на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Емпіричну базу дослідження складають статистичні матеріали щодо діяльності ОВС по забезпеченню права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також статистичні дані щодо кількості та змісту цих масових заходів, які проводилися в Україні.

Наукова новизна дисертації полягає перш за все у тому, що це перше в українській юридичній науці комплексне наукове дослідження з проблеми правового забезпечення свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій та їх реалізації в діяльності органів внутрішніх справ України. В межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

- вдосконалено поняття та структуру соціально-політичного змісту свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- вперше подається аналіз суспільно-правової думки з приводу розвитку ідеї прав людини на проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій;
- на основі історичного аналізу дістало подальшого розвитку вчення про зміст політичних прав громадян на свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- вперше проаналізовано та визначено юридичні засади свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- одним з перших у вітчизняній літературі визначено поняття та зміст масових заходів;
- вперше завдяки ґрунтовному науковому аналізу визначено поняття мітингу, демонстрації, пікетування, страйку;
- дістало подальшого розвитку дослідження механізму і системи гарантій і реалізації політичних свобод зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- визначено основні напрямки вдосконалення законодавства щодо забезпечення права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Представлений проект Закону України “Про масові акції”, який подано на розгляд до комітету правотворчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України;
- вперше визначено форми та методи діяльності ОВС України щодо забезпечення соціально-юридичного механізму реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- вперше досліджено діяльність ОВС щодо профілактики адміністративних проступків та інших правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

- у науково дослідній сфері – положення та висновки дисертації можуть бути основою для розширення загальнотеоретичних уявлень про юридичні засади свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, у розробці пропозицій, спрямованих на істотне поновлення законодавства про політичні свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також рекомендацій з поліпшення діяльності органів внутрішніх справ у забезпеченні їх реалізації;

- у правозастосовчій діяльності – використання одержаних результатів дозволить покращити діяльність міліції щодо забезпечення права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;

- у правотворчості – в результаті дослідження сформульовано ряд пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства, зокрема до КУпАП. Представлено проект Закону України “Про масові акції”, який подано на розгляд до комітету правотворчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України;

- у навчальному процесі - матеріал дисертації може бути використаний у викладанні курсів “Адміністративне право України”, “Адміністративна діяльність ОВС”, “Конституційне (державне) право”, спецкурсу “Організація діяльності ППС міліції”, а також у практичному навчанні працівників органів внутрішніх справ.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, пропозиції, рекомендації та висновки результатів даного дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедр конституційного та міжнародного права, адміністративного права та адміністративної діяльності ОВС, управління в органах внутрішніх справ Національного університету внутрішніх справ. Окрім цього вони були висловлені на науковій конференції “Юридична біографістика: історія, сучасність, перспективи розвитку (15-18 вересня 2002 року, Феодосія). Запропоновані автором положення щодо вдосконалення діяльності ОВС щодо забезпечення прав громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій були прийняті для введення в практичну діяльність ОВС у ДАСМ УМВС України Сумської та Чернігівської областей.

Результати досліджень використовувалися здобувачем у навчальній та науково-дослідній роботі слухачів Сумської філії Національного університету внутрішніх справ.

Публікації. Основні положення та висновки дисертації знайшли відображення в шести наукових статтях провідних фахових видань. Всі статті опубліковані без співавторів.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що складаються з шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст роботи викладено на 174 сторінках друкованого тексту. Список використаних джерел становить 224 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв’язок із науковими планами та програмами, об’єкт і предмет, мета й завдання, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача в їх одержання, апробація результатів дисертації та публікації.

Розділ I. Поняття та загальна характеристика права громадян на свободу зборів мітингів, вуличних походів і демонстрацій складається з двох підрозділів. У першому підрозділі “Со-

ціально-політичний зміст свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій” зазначається, що поняття свободи як соціального стану суспільства відбиває, по-перше, досягнуте панування суспільства і людини над природними силами; по-друге, залежність людини від суспільства, залежність людей один від одного; по-третє, ступінь досягнутого панування над самими собою. Специфіка політичних свобод, у тому числі свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, впливає з того, що політичні свободи безпосередньо поєднані з політичною сферою життя суспільства і людини, зі здійсненням влади, з діяльністю держави.

Соціальне призначення політичних свобод як одного з аспектів свободи особи, полягає в тому, щоб забезпечити всі необхідні умови і засоби для участі громадян, їх об'єднань у суспільно-політичному і державному житті. Політична свобода означає свободу розпоряджатися своїми загальнонародними, державними правами. Вона охоплює сферу політичних відносин, для яких характерно насамперед те, що вони регулюються державою. Юридичні норми, перш за все, норми Конституції, вносять до цієї сфери життєдіяльності особи організуючі начала. Політичні відносини між громадянином і державою знаходять своє виявлення в політичних свободах, закріплених у законі. Досягнення політичної свободи - це пряме забезпечення законом участі громадян у керуванні державою, тобто свободи збиратися, обговорювати свої справи, впливати на державні справи спілками, пресою і т.д. Таким чином, політичні свободи являють собою встановлену законом і гарантовану соціальними і юридичними засобами можливість творчо брати участь у здійсненні державної влади, усїєї державної діяльності.

В сучасному розумінні свобода зборів, мітингів, вуличних походів і маніфестацій – це цивілізовані форми висловлення народом свого ставлення до дій державних органів влади, органів місцевого самоврядування, окремих посадових осіб, своєї думки з приводу суспільно-політичних питань, привернення до них уваги громадян.

Осмилення політичних свобод потребує принципово нових підходів до вирішення проблем взаємовідносин людини, громадянина з державною владою. Якщо правова захищеність зводиться до здійснення лише охоронних функцій закону, при якій особистість - пасивний об'єкт правового впливу, за допомогою якого їй забезпечується “негативна” свобода (від злочинних намірів проти особистості, від злиднів і безробіття, від соціального гноблення і національної нерівноправності), то правова комфортність означає якісно новий рівень “позитивної” правової свободи - сприятливі правові умови для соціально-культурної і політичної самореалізації особистості, її всебічного розвитку. Тому законодавство не повинно обмежуватися розумінням політичної свободи громадян як “негативної” свободи, тобто такої, що залишається за межами сфери життєдіяльності особи. Воно повинне забезпечувати і “позитивну” свободу, пов'язану зі створенням соціальних і правових можливостей для розвитку особи, реального її включення в процеси володарювання і політичного управління.

У другому підрозділі “Юридичні засади свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій” визначається правовий зміст свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Він крім диференціації за інститутами, включає наявність трьох основних видів прав: право на позитивні дії (самостійне поведження володаря права), право вимоги (дії зобов'язаних осіб), право претензії (звернення до державного захисту). Провідними є правомочності на самостійні особисті позитивні дії громадян як носіїв політичних свобод. До них належать наступні правомочності: на вільне вираження своєї думки шляхом організації, проведення й участі в зборах, мітингу, вуличному поході, демонстрації; на безперешкодну агітацію серед населення, з правом повідомлення йому місця, часу, предмета і мети проведення зборів, мітингу або демонстрації; на письмове висловлення своїх суджень, гасел у листівках, що закликають громадян і їх об'єднання брати участь у політичній акції; на прийняття рішень, звернень, вимог, петицій на адресу державних органів, громадських організацій, посадових осіб тощо; уповноважувати окремих учасників акцій на виконавчо-розпорядницькі функції під час організації і проведення зборів, мітингу або демонстрації; на припинення мітингу або демонстрації у випадку вчинення його учасниками протиправних дій; на організований збір добровільних пожертвувань; на збір підписів під резолюцією, вимогою, петицією й ін. Юридичний зміст конституційних свобод припускає можливість громадян вимагати від держави і її органів виконання юридичних обов'язків, що випливають із положень Конституції України. Право вимоги (дії зобов'язаних осіб) є засобом, за допомогою якого громадянин може проявити свою ініціативу з метою спонукати іншу сторону правовідносин до виконання або дотримання юридичних обов'язків.

На думку дисертанта юридичний зміст політичних свобод зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій охоплює і право-претензію (можливість звернення до державних органів), тобто юридичну можливість громадян вдаватися до державного примусу і тим самим захищати свої конституційні свободи. Окрім цього автором проаналізовано та визначено поняття основних масових заходів:

Масові заходи - це організована, санкціонована, або несанкціонована форма активних дій груп людей, або індивідуальні дії особи в громадських місцях з метою виявлення їх волі, захисту своїх прав і свобод, законних інтересів, задоволення потреб в економічній, політичній, соціально-культурній, інших матеріальних та духовних сферах.

Збори відрізняються організованістю, наявністю робочого органу – президії, що відіграє спрямовуючу й організуючу роль. Збори ставлять за мету вироблення рішення, постанови, що відбивають волевиявлення більшості присутніх. Таким чином, збори є формою тимчасового об'єднання громадян, що ставить на меті розгляд питань відповідно до затвердженого порядку денного.

Мітинг – це масові збори людей з метою публічного висловлення солідарності, протесту, заклику, апеляції до конкретних дій посадових осіб, організацій з приводу суспільно-політичних або

інших злободенних питань поточного життя, проведені поза приміщенням, на яких зазвичай після публічних виступів організаторів та учасників ухвалюється резолюція з вимогами до влади або закликами до громадян.

Демонстрація являє собою рух по вулицях і дорогах мас людей з плакатами та транспарантами, що відбивають позицію учасників з приводу суспільно-політичних проблем або вимоги до влади. Учасники демонстрації нерідко ставлять собі за мету привернути увагу громадськості, органів влади до тих чи інших проблем, домогтися виконання висунутих вимог.

Пікетування ж являє собою окремий прояв протесту шляхом публічного показу відповідних матеріалів, а з цього випливає, що його можна розглядати як цілком самостійний різновид демонстрації. Пікети – це зазвичай нечисленні групи людей (може бути навіть одна людина) із плакатами і транспарантами, що стоять, сидять чи рухаються по колу біля якого-небудь об'єкта, найчастіше біля будинків урядового призначення. Особливим різновидом пікетування є виставлення наметових містечок, що останнім часом набули значного поширення.

Страйк є одним із засобів вирішення колективного трудового спору (конфлікту), і право на нього визнається і гарантується лише у зв'язку з наявністю такого спору. До того ж страйк – є радикальним засобом вирішення колективного трудового спору (конфлікту). Право на страйк належить лише тим, хто працює і може бути використане ними для захисту своїх економічних і соціальних інтересів, що порушуються роботодавцем, в тому числі і державою. Так, страйк – це: по-перше, масова акція громадян; по-друге, об'єднання людей навколо спільної мети з виробленням програми вимог, програми конкретних дій, обрання керівного органу; по-третє, агітаційна робота, пов'язана з роз'ясненням мети і завдань страйкуючих всьому населенню, залучення до спільних дій прибічників, однодумців; ведення переговорів з адміністрацією, з представниками влади, виступи у суді; по-четверте, використання прапорів, гасел, закликів (письмових, усних, друкованих), наявність ораторів, інших засобів публічного виявлення колективної думки. Наприкінці підрозділу дисертант проаналізував співвідношення свободи зборів, мітингів, демонстрацій з іншими видами політичних і особистих свобод громадян. Свобода думок і переконань виступає своєрідним комплексом правових інститутів, до яких входять інститути свободи друку, свободи слова, права громадян на поширення й одержання інформації, а також свободи зборів, мітингів, демонстрацій. Зв'язок між свободою совісті і свободою зборів - виключно зовнішній і полягає в тому, що порядок проведення релігійних обрядів і церемоній за межами храму і його території, регулюється відповідно до порядку проведення зборів, мітингів, демонстрацій. Наступне право громадян, здійснюване ними через свободу зборів, - право на участь в управлінні державними і суспільними справами, всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обиратися та бути обраними. Це право, закріплене у ст. 38 Конституції України, повністю відповідає міжнародним нормам, зокрема, передбаченому у п. "а" ст. 25 "Міжнародного пакту про громадянські і політичні права" положенню

про “право кожного громадянина без будь-якої дискримінації та без обґрунтованих обмежень брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і посередництвом вільно обраних представників. Право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб теж не може існувати без права на свободу зборів. Саме на зборах, мітингах виробляються проекти рішень, звернення до керівного органу влади, у якому висловлюється позиція тих, хто брав участь у маніфестації.

Розділ II. Соціально-юридичний механізм реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій складається з чотирьох підрозділів. В першому підрозділі *“Поняття механізму і система гарантій реалізації політичних свобод зборів, мітингів, вуличних ходів і демонстрацій”* зазначається, що під реалізацією прав громадян розуміється демократичний за змістом і формою здійснення процес, який регламентується нормами права і забезпечує кожному громадянину ті матеріальні і духовні блага, що лежать в основі приналежних йому суб'єктивних прав, а також захист цих прав від посягань. Реалізацію права (свободи) можна розглядати як процес і як кінцевий результат, тобто як реальне користування особою відповідним соціальним благом.

Механізм реалізації прав і свобод громадян можна визначити як сукупність чинників, що виступають необхідними умовами перетворення благ, визначених конституційними правами і свободами, у практику життєдіяльності людей.

Гарантії – це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особі для здійснення своїх прав, свобод та інтересів. Автор зазначає, що традиційно систему гарантій прав, свобод і обов'язків підрозділяють на дві групи: загальні і спеціальні правові (юридичні).

До **загальних політичних гарантій** конституційної свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій у першу чергу належить політичний режим. Реформа інститутів влади, розвиток демократії з основоположною ідеєю самоврядування народу стали вирішальними чинниками реалізації політичних прав і свобод громадян. **Загальними економічними гарантіями** конституційної свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій є наявність різноманітних форм власності, перехід до ринкової системи ведення господарства, основою якої є приватна власність. Окрім того автором висловлена думка, що самостійним видом загальних умов прав і свобод особи виступають **духовні гарантії**. Вони включають культуру суспільства і його членів, їх освіченість, морально-психологічний клімат суспільства, рівень гласності, суспільну й індивідуальну правосвідомість. Знання громадянами законів, своїх прав і свобод - передумова їх реалізації. У свою чергу на цій основі формується правова культура громадян, що постає одним із гарантів реалізації свобод особи. **Загальні ідеологічні гарантії** свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій - це світогляд особи, яка усвідомлює себе особистістю, не відділяючись від держави та

суспільства. Це також заборона монополізації ідеології, розпалювання соціальної, расової, національної та релігійної ворожнечі.

В підрозділі також визначено, що загальні гарантії не можуть безпосередньо забезпечувати реалізацію конституційної свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Виникає необхідність у спеціальних, тобто юридичних, гарантіях, які являють собою систему юридичних засобів і способів охорони і захисту прав людини і громадянина. Юридичні гарантії свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій - це сукупність правових засобів, що забезпечують її реалізацію й охорону (захист) від можливих порушень. Тому уявляється доцільним класифікувати юридичні гарантії за галузями права на конституційно-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові, кримінально-процесуальні і т.д., включаючи і міжнародно-правові. Наприкінці дисертант робить висновок що загальні гарантії (політичні, економічні і духовні) служать загальною, вирішальною основою реалізації прав і свобод, її соціальною передумовою, виступають у якості осередку їх реалізації. Одночасно вони є визначальними і стосовно юридичних засобів їх забезпечення й охорони. Юридичні гарантії безпосередньо забезпечують процес реалізації конституційної свободи зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій. Їх прояв і дія пов'язані з характером цієї свободи, а також із певними юридичними фактами або юридичним (фактичним) складом.

Підрозділ 2.2 *“Основні напрямки удосконалення законодавства щодо забезпечення права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій”*. Присвячений вирішенню актуальних питань щодо удосконалення законодавства, яке регулює право громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Основною думкою, яка проходить скрізь підрозділ є необхідність прийняття загального закону *“Про збори, мітинги, вуличні походи і демонстрації”*. Автор наводить основні його положення. Закон повинен включити в себе: по-перше, вказівку на те, що всі громадяни мають право без попереднього дозволу збиратися мирно і без зброї, що це право не може бути обмежене або ліквідоване. По-друге, у Законі необхідно підкреслити, що збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації, пікетування є формою вираження як індивідуальної, так і колективної думки, заснованої на свободі думок і переконань громадян, з різноманітних питань державного і громадського життя, акцентування на них уваги громадян, державних органів або пред'явлення до них певних вимог, а також для захисту або підтримки будь-якої суспільної ініціативи. У Законі України *“Про збори, мітинги, вуличні походи і демонстрації”* повинні бути чітко зазначені місця заборонені, і місця обмежені для проведення різноманітних політичних акцій. Під обмеженням на проведення мітингів і демонстрацій розуміється заборона на їх проведення у визначеному місці, у визначені години і періоди часу, сезони, або і те й інше одночасно. Мітинги і демонстрації в зазначених місцях проводяться тільки з дозволу місцевого органа влади.

Доцільно передбачити в Законі обов'язок організаторів політичної акції надавати можливість для виступу на зборах або мітингу особам, що мають іншу точку зору, а також їх право оголошувати альтернативний проект рішення. Закон повинен закріпити право учасників політичної акції прийняти на ньому конкретне рішення, звернення, заклик, які мають бути обов'язковими до розгляду тим органом, якому воно адресується. Закон повинен містити гарантії забезпечення прав учасників політичної акції і дотримання обов'язків представниками органів влади. Очевидно, гарантувати право громадян на реалізацію свободи зборів, мітингів і демонстрацій зможе тільки реально існуюче право оскарження в суд дій влади. Тому слід без яких-небудь винятків надати право громадянину вирішувати свій конфлікт із державним органом або посадовою особою в судовому порядку. У Законі варто закріпити принцип добровільності участі громадян у різних політичних акціях. Громадянин повинен бути захищений від примусу брати участь у зборах, мітингах, у висловлюванні тієї або іншої думки.

У підрозділі 2.3 *“Основні форми і методи діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення соціально-юридичного механізму реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій”*. Автор зазначає, що діяльність міліції щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, має певні особливості. У цій діяльності міліція домагається виконання таких завдань: забезпечення охорони прав і свобод громадян від будь-яких порушень, з чиєї б сторони вони не виходили; захист прав і свобод у випадку наявності фактів їх порушення; забезпечення відновлення порушених прав і свобод громадян. Аналіз чинних правових актів України, які регулюють діяльність міліції щодо забезпечення реалізації громадянами політичної свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, дозволяє виділити такі її завдання: своєчасне запобігання і припинення порушень законодавства про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій; правова пропаганда серед населення, роз'яснення законодавства про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, у тому числі про відповідальність за порушення цього законодавства; забезпечення встановленого громадського порядку, захист прав і законних інтересів громадян у період організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Основними формами діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення соціально-юридичного механізму реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій”, на погляд здобувача, є: правозастосовна, організаційна і правоохоронна. Правозастосовна форма виражає діяльність міліції по реалізації своєї компетенції, у даному випадку в сфері забезпечення політичних прав і свобод громадян, із метою створення оптимальних умов для їхньої реалізації. Вона характеризується виданням правозастосовних актів з метою встановлення порядку, меж, підстав реалізації права на організацію і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Здійснення правозастосовної діяльності пов'язано з правомірними і неправомірними діями суб'єктів (громадян, державних органів, громадських формувань) у сфері забезпечення реаліза-

ції громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. У всіх випадках вона відбиває їх цілеспрямований вплив на поведження суб'єктів у сфері забезпечення політичних прав і свобод і, зокрема, спрямована на створення сприятливих умов для реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Організаційна форма характеризується організацією виконання правових актів, що регламентують діяльність органів міліції в сфері забезпечення реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, удосконалення з цією метою організаційних структур органів, широким застосуванням передового досвіду інших державних органів, організацією взаємодії з органами правосуддя, прокуратури, іншими органами держави, наглядом за виконанням посадовими особами і громадянами правових актів, що регулюють забезпечення реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Зміст правоохоронної форми охоплює лише ту частину діяльності міліції, що виражається в діях, спрямованих на припинення забороненого правовими нормами поведження, застосуванні санкцій, примусових заходів у випадку вчинення правопорушень. Правоохоронна діяльність припускає втручання міліції в поведження суб'єктів, коли воно не відповідає вимогам режиму реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Правоохоронна форма діяльності міліції включає в першу чергу заходи щодо охорони громадського порядку.

Підрозділ 2.4 *“Профілактика ОВС адміністративних проступків та інших правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій”* присвячено основним напрямкам діяльності ОВС щодо профілактики правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Спочатку дисертант розглядає історичний аспект розвитку вчення про профілактику правопорушень. В підрозділі визначаються такі види профілактики адміністративних проступків та інших правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій: загальна спеціальна профілактика адміністративних проступків та інших правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій ОВС, яка включає видання підзаконних нормативно-правових актів (наказів, розпоряджень) щодо правового регулювання профілактики правопорушень; інформаційно-правовиховну роботу; наукову роботу. Наукова робота являє собою створення в складі правоохоронних органів, навчальних закладів системи МВС і не тільки, відповідних підрозділів, які будуть займатися вивчення проблем вчинення правопорушень.

Автор визначає, що в залежності від стадії антигромадської поведінки та моменту початку профілактичної роботи можна виділити такі стадії індивідуальної профілактики: доделіктна профілактика; припинення вчинення правопорушення на стадії приготування або замаху, профілактичні міри по факту вчиненого правопорушення (вони, насамперед, пов'язані із призначенням, наприклад, адміністративного стягнення), профілактичні міри після вчинення адміністративного проступку (ці міри спрямовані на недопущення та усунення факторів, які сприяли вчиненню попе-

реднього адміністративного проступку). Наприкінці дисертантом говориться про важливість та актуальність дотримання ОВС законності, поважання прав та свобод громадян щодо здійснення профілактичних заходів під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також дотримування вимог міжнародно-правових актів та чинного законодавства.

ВИСНОВКИ

В результаті дисертаційного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування, теоретичного осмислення ряду наукових праць в різних галузях знань, автором сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на визначення сутності правового регулювання діяльності міліції по забезпеченню політичного права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій. Основні з них такі:

1. Соціальне призначення політичних свобод як одного з аспектів свободи особи, полягає в тому, щоб забезпечити всі необхідні умови і засоби для участі громадян, їх об'єднань у суспільно-політичному і державному житті. Політична свобода означає свободу розпоряджатися своїми загальнонародними, державними правами. Вона охоплює сферу політичних відносин, для яких характерно насамперед те, що вони регулюються державою.

2. Свобода зборів, мітингів, вуличних походів і маніфестацій – це цивілізовані форми висловлення народом свого ставлення до дій державних органів влади, органів місцевого самоврядування, окремих посадових осіб, своєї думки з приводу суспільно-політичних питань, привернення до них уваги громадян.

3. Правовий зміст свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, крім диференціації за інститутами, включає наявність правомочностей трьох основних видів: право на позитивні дії (самостійне поведіння володаря права), право вимоги (дії зобов'язаних осіб), право претензії (звернення до державного захисту).

4. Масові заходи - це організована, санкціонована, або несанкціонована форма активних дій груп людей, або індивідуальні дії особи в громадських місцях з метою виявлення їх волі, захисту своїх прав і свобод, законних інтересів, задоволення потреб в економічній, політичній, соціально-культурній, інших матеріальних та духовних сферах.

Збори - спільна присутність, засідання фізичних осіб у певному приміщенні з метою вироблення спільної колективної думки з питань державного та суспільного значення, для їх гласного обговорення і вирішення.

Мітинг - зібрання фізичних осіб, яке проводиться поза приміщенням і має на меті вплив на суспільну думку шляхом оприлюднення певної позиції з питань суспільного та державного значення, а також виявлення масової підтримки цієї позиції учасниками зібрання.

Демонстрація - масовий хід фізичних осіб по визначеному маршруту в знак вираження певних суспільно-політичних настроїв з використанням засобів наочної агітації (прапорів, гасел, транспарантів, портретів, символів, емблем тощо).

Похід - організований рух фізичних осіб протягом певного часу по визначеному маршруту, який проводиться без використання атрибутики, передбаченої для демонстрації.

5. Систему гарантій прав, свобод і обов'язків підрозділяють на дві групи: загальні і спеціальні правові (юридичні). Загальні умови (гарантії) треба кваліфікувати на політичні, економічні та ідеологічні, які являють собою сукупність економічних, політичних, ідеологічних факторів, що створюють максимум можливих на даному етапі розвитку суспільства і держави умов і причин для реалізації прав і свобод громадян. Юридичні гарантії треба поділити за галузями права на конституційно-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові, кримінально-процесуальні і т.д., включаючи і міжнародно-правові.

6. Компетенція системи органів міліції в сфері забезпечення реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, включає такі групи повноважень: повноваження щодо охорони громадського порядку на вулицях, площах і в інших громадських місцях проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій; повноваження щодо забезпечення безпеки дорожнього руху в місцях проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій; повноваження, пов'язані з проведенням дізнання і розслідування справ про порушення законодавства про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій; повноваження щодо виконання судових вироків, постанов і визначень у справах про порушення законодавства про свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, згідно яких визначена міра покарання не пов'язана з позбавленням волі.

7. Основними формами діяльності міліції щодо забезпечення прав громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій на наш погляд є: правозастосовна, організаційна і правоохоронна.

8. Профілактика ОВС адміністративних проступків та інших правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій має поділятися на такі види: загальна спеціальна профілактика, індивідуальна профілактика.

Індивідуальна профілактика має складатися з наступних стадій: а) доделіктна профілактика б) припинення вчинення правопорушення на стадії приготування або замаху; в) профілактичні міри по факту вчиненого правопорушення; г) профілактичні міри після вчинення правопорушення.

9. Автором визначено основні напрямки вдосконалення законодавства щодо забезпечення права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Представлено проект Закону України "Про масові акції", який подано на розгляд до комітету правотворчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ:

1. Логвиненко М.І. Про форми проведення маніфестацій // Право України. – 2002. – № 8. – С. 101-106.
2. Логвиненко М.І. Законодавчі засади права громадян на вільні зібрання // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. – № 15. – С. 228-234.
3. Логвиненко М.І. Основні форми реалізації права громадян на свободу маніфестацій // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. – № 16. – С. 142-148.
4. Логвиненко М.І. Історико-теоретичний аспект становлення свободи маніфестацій в європейський політично-правовий думці // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. 17. – С. 82-90.
5. Логвиненко М.І. Свобода маніфестацій у контексті інших політичних свобод громадянина // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. 19. – С. 192-196.
6. Логвиненко М.І. Основні форми діяльності міліції у ході реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 108-112.

АНОТАЦІЇ

Логвиненко М.І. Правове регулювання діяльності міліції по забезпеченню політичного права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій. - *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. - теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право. – Національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків, 2003.

Дисертацію присвячено дослідженню правового регулювання діяльності міліції по забезпеченню політичного права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій. В роботі досліджено соціально-політичний зміст свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Автором проаналізовано юридичні засади свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Значну увагу здобувач приділив аналізу соціально-юридичного механізму реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Автор дослідив поняття механізму і система гарантій реалізації свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. В роботі досліджені основні форми і методи діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення соціально-юридичного механізму реалізації громадянами свободи зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Окрім цього досліджено питання профілактики ОВС адміністративних проступків та інших правопорушень, які вчиняються під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

В роботі автор сформулював основні напрямки удосконалення чинного законодавства щодо забезпечення права громадян на свободу зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Представлено проект Закону України “Про масові акції” для подальшого законодавчого закріплення.

Ключові слова: права, свободи, політичні права, збори, мітинг, демонстрація, вуличний похід, реалізація, механізм, міліція, методи, форми, профілактика.

Логвиненко М.И. Правовое регулирование деятельности милиции по обеспечению политического права граждан на свободу собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. - *Рукопись*.

Диссертация на получение научной степени кандидата юридических наук за специальностью 12.00.07.- теория управления, административное право и процесс, финансовое право, информационное право. – Национальный университет внутренних дел, Украина, Харьков, 2003.

Диссертация посвящена исследованию правового регулирования деятельности милиции по обеспечению политического права граждан на свободу собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. В работе исследовано социально-политическое содержание свободы собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. Автором проанализированы юридические основы свободы собрания, митингов, уличных походов и демонстраций.

Значительное внимание соискатель уделил анализу социально-юридического механизма реализации свободы собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. Автор исследовал понятия механизма и система гарантий реализации свободы собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. В работе исследованные основные формы и методы деятельности органов внутренних дел Украины относительно обеспечения социально-юридического механизма реализации гражданами свободы собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. Кроме этого исследован вопрос профилактики ОВС административных проступков и других правонарушений, которые совершаются во время проведения собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. Автором исследованы принципы, функции деятельности милиции по профилактике административных проступков и других правонарушений, которые совершаются во время проведения собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. Проанализировано содержание деятельности милиции по общей специальной профилактике и индивидуальной профилактике административных проступков и других правонарушений, которые совершаются во время проведения собрания, митингов, уличных походов и демонстраций.

В работе автор сформулировал основные направления усовершенствование действующего законодательства относительно обеспечения права граждан на свободу собрания, митингов, уличных походов и демонстраций. Представлен проект Закона Украины “О массовых акциях” для дальнейшего законодательного закрепления.

Ключевые слова: права, свободы, политические права, собрание, митинг, демонстрация, уличный поход, реализация, механизм, милиция, методы, формы, профилактика.

Logvinenko M.I. Law regulation of militia activity in providing the political right of citizens for the freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations. – *Manuscript*.

Dissertation for getting a scientific degree of Candidate of Science in Law in specialty 12.00.07 Theory of management; administrative law and process; the financial law, informational Law. – National university of internal affairs, Ukraine, Kharkov, 2003.

Dissertation is devoted to the problem of law regulation of militia activity in providing the political right of citizens for the freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations. Social and political content of freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations is investigated in the thesis. The author analyzed the juridical foundations of freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations.

The competitor investigated social and juridical mechanism of realization of freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations. The author analyzed the essence and system of guarantees of freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations. The thesis investigates the main forms and methods Ukraine organs of internal affairs activity in respect to providing social and juridical mechanism of the realization by the citizens freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations. Dissertation investigates the problems of prophylactics of administrative misdemeanors and other offences which are committed during gatherings, meetings, street walks and demonstrations.

In the given thesis the author formulated the main trends in improving the current legislation for providing rights of citizens for citizens freedom of gatherings, meetings, street walks and demonstrations. The draft of the law of Ukraine “About mass actions” is presented for the further introduction to the legislation.

Key words: rights, freedoms, political rights, gathering, meeting, street walk demonstration, realization, mechanism, militia, forms, methods prophylactic.